

ETO: 821.511.141-31Szerb A.
81'255.4
DOI: 10.19090/hk.2018.4.49-59

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

MUDRICZKI Judit

Károli Gáspár Református Egyetem, Bölcsészettudományi Kar
Művészettudományi és Művészetpedagógiai Tanszék
Budapest, Magyarország
mudriczki.judit@kre.hu

MIT ÉR A MAGYAR PRÓZA, HA ANGOL?

Szerb Antal regényeinek népszerűsége angol fordításban

What is Hungarian Literature Worth in English?

The popularity of Szerb Antal's fiction in English translation

Koliko vredi mađarska proza na engleskom?

Popularnost engleskog prevoda romana Antala Serba

A tanulmány arra a kérdésre keresi a választ, hogy minek köszönhető Szerb Antal regényeinek a népszerűsége a XXI. század elején az Egyesült Királyságban. Ennek érdekében előbb a londoni Pushkin Press kiadónál 2001 óta megjelent, Len Rix által készített angol fordítások szociokulturális közegének sajátosságait összegzi, majd egy kontrasztív szövegelemzés során a Lawrence Venuti által kulturális beíródásnak nevezett folyamat nyomát igyekszik kimutatni az *Utas és holdvilágból* és a *Pendragon legendából* idézett példák segítségével. Az elemzés arra világít rá, hogy a magyar és az angol szöveg közötti eltérések egy része egy olyan, a fordító által tudatosan alkalmazott honosító eljárás eredménye, ami a szöveg-hű fordítás helyett elsősorban az angol prózai hagyomány és az angolszász olvasó elvárása alapján alakítja ki a célnyelvi szöveget.¹

Kulcsszavak: fordítástörténet, Len Rix, kulturális beíródás, Szerb Antal, Lawrence Venuti

¹ A tanulmány első szövegváltozata a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Karának Modern Líraelméleti és Líratörténeti Kutatócsoportja (MLLK) által szervezett, *A modern magyar próza világirodalmi kapcsolatai* című konferencián hangzott el 2017. május 19-én, Budapesten.

A magyar prózatörténetben nagyon ritka, hogy egy szerző szinte minden regénye elérhető angol fordításban. Szerb Antal esetében ez azért is érdemel kitüntetett figyelmet, mert jóval a halála után, a XXI. század elején, a magyarországi recepciótörténet alakulásától függetlenül vált népszerűvé az Egyesült Királyságban. A londoni Pushkin Press egyetlen magyar szerzőjeként 2001 óta hat regénye (*Utas és holdvilág*, *Pendragon legenda*, *A királynő nyaklánca*, *VII. Olivér*, *A harmadik torony és a Szerelem a palackban*) jelent meg angolul. Ezek közül a legsikeresebbnek az *Utas és holdvilág* mondható, amely már több mint 50 ezer példányban kelt el az angol könyvpiacra, azonban ez a figyelemreméltóan magas példányszám elsősorban a kiadást követő tíz év eredménye (Freudenheim 2018). Gömöri György nyomán némi túlzással azt is lehet mondani, hogy a Magyarországon gyakran csak „kis hazai íz”-nek tekintett Szerb-regények „nagy (gasztronómiai?) számokká” nőttek külföldön, ahol valósággal habzsolják őket az olvasók” (Gömöri 2017).

Jelen tanulmány arra a kérdésre keresi a választ, hogy vajon minek köszönhető ez a szokatlan érdeklődés Szerb Antal prózája iránt, és miért éppen az Egyesült Királyságban következett be. Mindezt azért indokolt ilyen formában megvizsgálni, mert a szerző regényeinek fordításával több fordító és kiadó is próbálkozott már az utóbbi fél évszázadban², azonban egyik kiadás sem vált olyan széles körben olvasottá, mint a Pushkin Press gondozásában megjelent, Len Rix által készített fordítások. Meglátásom szerint ezt a sikert az irodalmi szövegen kívüli és belüli tényezők egyaránt meghatározták, így a továbbiakban előbb a szociokulturális közeg jellemzőit ismertetem, majd a *Pendragon legenda* és az *Utas és holdvilág* magyar és angol szövegváltozatának összevetésével a teljesség igénye nélkül olyan fordítói stratégiákra, vagy fordításelméleti szakszóval élve honosító eljárásokra szeretnék rámutatni, amelyek minden bizonnyal elősegítették a Szerb-próza kedvező angliai recepcióját.

Az angol fordítás szociokulturális közege

Az irodalmi mű idegen nyelvre történő fordítása és külföldön való megjelenése egy rendkívül összetett, nyelvi és szociokulturális szempontok által egyaránt meghatározott folyamat, amelyet Lawrence Venuti nagyon találóan

² A legelső Szerb-regény, amely angolul megjelent, a *Pendragon legenda* volt 1963-ban Halápy Lili fordításában. Ennek ellenére irodalomtörténeti szempontból *Az utas és holdvilág*nak nagyobb a jelentősége, hiszen az több kiadásban és fordításban is megjelent nemcsak az Egyesült Királyságban, hanem az Egyesült Államokban is. Peter Hargitai amerikai angol fordítását előbb 1994-ben, majd 2016-ban adták ki *Traveler and the Moonlight* címmel, az angol kiadások közül pedig a 2016-ban Peter V. Czipott által készített szöveget érdemes kiemelni. A Szerb-életmű recepciótörténetéről a legátfogóbb összefoglalást lásd Varga 2017.

nem egyszerűen honosításnak, hanem beíródásnak (inscription) nevez a *Fordítás, közösség és utópia* című tanulmányában (Venuti 2000, 468). Venuti szerint a célnyelvi kultúrába történő beíródás mint sajátos kommunikációs aktus során az idegen szövegbe olyan nyelvi és kulturális értékek íródnak bele, amelyeknek a befogadó közösség számára van értelmük. Az idegen forma és tartalom értelmezését viszont különböző helyi tényezők határozzák meg: például a fordítónak az idegen nyelvre és kultúrára vonatkozó ismerete, vagy az idegen szövegnek a helyi kulturális értékekkel való viszonya (Venuti 2000, 477). Ugyanakkor a fordításban megjelenő külföldi irodalmi mű több évtizeden, sőt akár évszázadon át is képes kulturális ismereteket közvetíteni a célnyelvi olvasónak, amennyiben felkelti a közösség érdeklődését a fordított szöveg iránt, akik számára az értelmessé és használhatóvá válik, különösen a magyarhoz hasonló, az angol nyelvterületen egzotikusnak számító nyelvek és kultúrák esetében.

A beíródás folyamata a fordításra szánt idegen szöveg kiválasztásával kezdődik, amelyet a konkrét helyi érdeklődés határoz meg (Venuti 2000, 477). A német könyvpiaccal ellentétben, ahol az idegen nyelvből fordított könyvek körülbelül 40%-át jelentik a teljes könyvkiadásnak, az Egyesült Királyságban ez az arány mindössze 3% (Rix 2009, 100), ami jól jelzi, hogy az angol közönség ízlését és olvasói szokásait elsősorban az angol nyelven írt irodalmi művek határozzák meg. Azok a kiadók, amelyek idegen nyelvről angolra fordított irodalmi művek megjelenetésére vállalkoznak, általában három szempontot szoktak mérlegelni. Először is amennyiben egy könyv fordítása más európai országban az eladási példányszámok alapján már sikeressé vált, akkor szívesebben vállalkoznak annak angol megjelenetésére is (Rix 2009, 99–100). Ez történt például Márai Sándor *A gyertyák csonkig égnek* című regénye esetében, amelyet az olasz és német könyvpiacra aratott sikere nyomán jelentetett meg az Alfred A. Knopf kiadó 2001-ben Carol Brown Janeway angol fordításában, amely ráadásul nem az eredeti magyar szöveg, hanem a német kiadás alapján készült (Sherwood 2011, 114). Hasonló ösztönző hatása lehet egy rangos nemzetközi irodalmi díjnak is: a Harvill Press például akkor kérte fel Tim Wilkinsont a *Sorstalanság* újrafordítására, amikor Kertész Imre Nobel-díjat kapott 2002-ben, és Szabó Magda *Az ajtó* című regényének újrafordítására is akkor került sor, amikor az író szakmai kiválóságát 2003-ban a Prix Femina Étranger francia irodalmi díjjal jutalmazták. Végül, de nem utolsósorban, az angolszász nyelvterületen az is jellemző a kiadókra, hogy sok más ország gyakorlatával ellentétben szívesen veszik, ha maga a fordító ajánlja a figyelmükbe egy-egy irodalmi mű angol nyelvű megjelenését (Donahaye 2012, 10). Valójában ennek köszönhető az is, hogy a londoni Pushkin Press felfigyelt Szerb Antal műveire.

Len Rix, a fordító az Angliában élő magyar származású barátai, az Ábrányi Szabó házaspár tanácsára olvasta el az *Utas és holdvilág* című regényt 1990-ben, akik azért ajánlották neki, hogy elmélyíthesse a magyar nyelv és kultúra iránti érdeklődését, hiszen „ezt a könyvet minden művelt magyar ismeri és szereti” (Tóth 2009, 42). Egy interjúban a fordító azt is elárulta, hogy már az első olvasmányélmény során a történet és a szerző egyaránt magával ragadták. A főként Olaszországban játszódó történet azáltal, hogy a modern ember „materiális és hagyományalapú világban” való létének univerzális kérdéseit feszegeti (Rix–Tóth 2010, 44), és egy páneurópai irodalmi hagyományból fakadó beszédmód és stiláris eszköztár felhasználásával (Morrow–Rix 2009) elszakad a szigorú értelemben vett magyar prózai hagyománytól, megkönnyíti a szöveg idegen, de főleg európai nyelvekre való fordíthatóságát. Az is köztudott, hogy mindez egyáltalán nem véletlen, hiszen Szerb Antal az angol irodalomnak és kultúrának nemcsak rendkívül alapos és kifinomult ismerője, hanem egyúttal lelkes és elkötelezett támogatója is volt Magyarországon, ami magyar nyelvű műveinek poétikai sajátosságaiban is egyértelműen megnyilvánul (Fülöp 2010). A magyar író személye azonban morális belső értékeivel és erkölcsi kiállásával nyerte el a fordító szimpátiáját, hiszen az olyan széles körben ismert, felsőbbrendű intellektussal rendelkező szerzőkkel ellentétben, mint Esterházy Péter vagy Krasznahorkai László, Szerb Antalban egy csodálatra méltó embert látott, a „sebezhetőség és a jóság e rendkívüli keverékét” (Tóth 2009, 42), aki a művelt laikusokkal is könnyen megtalálta a közös szót. Len Rix saját bevallása szerint azért szorgalmazta az *Utas és holdvilág* angol fordításban való megjelenését, mert szeretne volna, hogy ez a valóban remekműnek tekinthető európai regény az angol irodalmi kánon részévé válhasson (Tóth 2009, 43). A fordítás első változatának néhány része az Ábrányi Szabó házaspár révén eljutott Kabdebó Tamáshoz, akinek annyira tetszett az angol szöveg, hogy bemutatta Len Rixet Szerb Antal özvegyének és egyben jogutódjának a tervezett kiadás megkönnyítése érdekében (Morrow–Rix 2009). A fordító lelkesedése a Pushkin Press tulajdonosának és szerkesztőjének, Melissa Ulfanének az érdeklődését is felkeltette, aki eredetileg a magyar regénynek az olasz könyvpiacra elért sikere után a *Pendragon legendáival* együtt tervezte kiadni az angol fordítást 1999-ben, de végül az utóbbi regény csak 2006-ban jelent meg a Magyar Könyv- és Fordítástámogatási Iroda segítségével.

A brit kritika igen kedvezően fogadta a 2001 óta megjelent Szerb-fordításokat, és elsősorban azért dicsérte Len Rix munkáját, mert az ő szövegein nem lehetett érezni azok fordított voltát, vagyis olyan elismeréssel méltatták, mintha angol nyelven, angol szerző által írt regényekről lenne szó. Ugyanakkor különösen

a magyar anyanyelvű vagy bilingvis irodalmárok és szakemberek gyakran azt kifogásolják, hogy a magyarul csak felnőtt korában megtanuló fordító munkáiban nem ritkán akad példa a nyelvi hiányosságból fakadó félreértésre is (Sherwood 2016, 131–132). Kétségtelen, hogy például az *Utas és holdvilág* esetében Len Rix fordításában nagyon feltűnő a forrás- és célnyelvi szövegváltozat közötti különböző mértékű eltérés, amelyek egy része félrefordításnak is minősíthető (Szilágyi 2017, 77–94). Egy ilyen típusú, főként nyelvi ekvivalenciákon alapuló kontrasztív megközelítés azonban legfeljebb arra az eredményre vezethet, hogy megállapítjuk, Len Rixnek mint fordítónak Venuti szavaival élve a magyar nyelvre és kultúrára vonatkozó ismerete nem olyan alapos, mint egy magyar anyanyelvű olvasóé. Ugyanakkor ez a megközelítés semmilyen magyarázatot nem ad arra a kérdésre, hogy minek köszönhető az angolszász olvasók körében eladási adatokkal is alátámasztható, váratlanul intenzív érdeklődés. Jelen tanulmány éppen ezért a továbbiakban arra vállalkozik, hogy a teljesség igénye nélkül olyan példákat vegyen számba, amelyek szintén eltérést mutatnak a magyar és az angol szövegváltozat között, de ezeket a célnyelvi kultúrába való honosító eljárás szellemében hozott, tudatos fordítói döntésként értelmezi. Az ilyen eltérések ugyanis bizonyára azt is képesek megmutatni, hogy Lawrence Venuti korábban idézett szavaival élve miként van jelen az angol nyelvi kultúrába való beíródás nyoma az angol szövegben, és így hogyan válik az angol olvasó szemében angol regénnyé Szerb Antal prózája.

A kulturális beíródás nyoma az angol fordításban

Nem nehéz belátni, hogy a témájuk, a szereplőik és a narratív sajátosságaik alapján mind az *Utas és holdvilág*, mind a *Pendragon legenda* akár angol regény is lehetne. Az Európában utazó, gyakran szerelmi bánattól szenvedő értelmiségi fiatalember, nevezzük Mihálynak, Jánosnak, vagy bárki másnak, mint irodalmi karakter számtalan angol utazóregény állandó szereplője. A könyvek szövevényes cselekménye, az angol klasszikusokra való közvetlen utalások és a tőlük származó idézetek, illetve parafrázisok pedig mind olyan elemei a prózaszövegnek, amelyek jelentősen megkönnyítik az angol olvasó számára az idegen eredetű irodalmi mű megértését és befogadását. Lawrence Venuti azonban arra is felhívja a figyelmet, hogy a beíródás során a befogadó kultúra érdeklődése nem kizárólag az idegen szövegre irányul, hanem azokban a helyi értékekben, hiedelmekben és ábrázolásmódban is megnyilvánul, amelyeket a fordító ír bele a szövegbe, és amelyek révén a nyelvi és kulturális különbségek egyaránt felszínre kerülnek (Venuti 2000, 477). Vagyis a beíró-

dás során a fordító által a célnyelvi kultúra elvárásai érdekében véghezvitt változtatásoknak nyoma marad a szövegben, amely véleményem szerint egy komparatív vizsgálat során könnyen kimutatható.

Jelen tanulmány keretein belül – a teljesség igénye nélkül – két olyan stratégiára szeretnék néhány példát idézni az *Utas és holdvilág*, illetve a *Pendragon legenda* angol fordításából, amelyek esetében könnyen belátható, hogy nem a fordító nyelvi vagy kulturális hiányosságai miatt tér el jelentősen a célnyelvi változat a magyar eredetitől. Ezek közül az első három olyan, legalább mondat-szintű kihagyás, amelyek esetében a magyar nyelvű szövegváltozathoz képest valami feltűnően hiányzik az angol fordításból, a második négy példa pedig olyan összetett átalakítás, amely során a forrásnyelvi szerkezet feltűnően más célnyelvi alakban jelenik meg, mint ahogy a magyar szövegben szerepelt.

Az *Utas és holdvilág* utolsó részében János, Erzszi és a perzsa kirándulásra mennek, de hazafelé meg kell állniuk az autóval, mert furcsa hang hallatszik a motorházból. János leszáll, hogy megvizsgálja, mi a baj, és a jelenet a következőképpen folytatódik: „Egyszer csak nagyot és csúnyán káromkodott. – **Szentkékű kékhas**, elszakadt a szíj! Na, ezt jól megcsináltuk” (Szerb 1937, 352). Len Rix angol fordításában azonban ez a három mondat így hangzik: „Suddenly he swore, copiously and brutally. '... the belt's torn! Now we've done it!'” (Szerb 2001, 127). Az idézett részletben a durva beszéd megfogalmazása olyan egyedi, hogy ez alapján talán még egy magyar anyanyelvű olvasó számára is nehezen értékelhető a szereplő indulatának mértéke, és így a „szentkékű kékhas” szószerkezet szinte már líraértékű megnyilvánulássá válik. Az azonban feltűnő, hogy ez a jelzős szerkezet teljesen hiányzik az angol célnyelvi szövegből, amely egyúttal a káromkodás magyar, illetve angol verbalizálásának kulturális különbségére is ráirányítja a figyelmet azáltal, hogy a célnyelvi értékrend a kihagyás révén érvényesül a beíródás során.

Bátky Jánosnak és vendéglátójának egyik beszélgetése a *Pendragon-ház* könyvtárában szintén arra kínál példát, hogy az angol fordításból kihagyott tagmondat, illetve mondat nem nyelvi félreértés, hanem a kulturális beíródás elősegítése miatt hozott tudatos fordítói döntés eredménye. A jelenet legelső mondata a következőképpen hangzik magyarul és angolul:

Az earl az óriási íróasztal mögött ült. Mikor beléptem, felállt és még sokkal magasabb volt, **szinte már nem is volt udvariasság, hogy** felállt és én eltörpültem mellette – mintha ez is monumentalitását akarta volna hangsúlyozni (Szerb 1934, 130–131).

The Earl was seated behind his enormous desk. He rose as I entered. Standing over me he seemed even taller than he actually was. It was as if some principle of monumentality were being deliberately stressed... (Szerb 2006, 112).

A narrátornak az a megjegyzése, hogy a felállás udvariassági gesztusa milyen hatással volt a főszereplőre, egyértelműen befolyásolja a magyar olvasó szövegértelmezését, míg az angol változatban a megjegyzés elhagyása, illetve a hosszú magyar mondat több, rövidebb angol mondattal történő fordítása sajátos ritmust ad ennek a rövid leírásnak, és így összességében az angol változat a mozdulatok értelmezését az olvasó belátására bízta. Ehhez hasonló szerepet tölt be a célnyelvi szövegnek egy teljes mondattal történő rövidítése is nem sokkal később ugyanebben a jelenetben, amikor a vendéglátó borral kínálja Bátkyt:

– Kóstolja meg ezt a portóit, doktor. Egy ritka évjárat, az 1851-es. Maga, mint gyűjtő-természet, meg fogja becsülni. A barátságunkra.

A portói sírnivalóan jó volt. **Drága, régi déltengeri napsütések váltak ihatóvá benne.** Az earl tétovázva játszott egy kulccsal (Szerb 1934, 131).

Try this port, Doctor. A unusual year, 1851. As a born collector you'll find it rather interesting. To our friendship.

The port was of a quality to make you weep. The Earl meanwhile was toying hesitantly with a large key (Szerb 2006, 113).

Az idézett részletben kiemeléssel jelzett mondat kihagyása itt szintén a narrátor egy értelmező megjegyzésének tekinthető, amelynek megtartása és szó szerinti fordítása az angol olvasó számára feltehetően más pragmatikai értékkel bírna. Ahogy azt Len Rix egy interjúban hangsúlyozta, a szövegű fordítások gyakran nem veszik figyelembe a magyar és az angol irodalmi ízlés közötti különbséget, és különösen azt a stiláris eltérést, hogy a magyar mondat sokszor szentimentálisnak hangzik angolul, és így a könnyed stílusú megjegyzések esetében el kell tudni azt fogadni, hogy nincs mindig közvetlen célnyelvi megfelelőjük (Elekes 2006).

Azonban nemcsak a kihagyás alkalmas arra, hogy a beíródás nyomait megtaláljuk az angol nyelvű fordításokban, hanem azok a példák is, amikor a szó szerinti fordítás helyett egy teljesen más célnyelvi szerkezet használata mellett dönt a fordító. Ez történik például az *Utas és holdvilágban*, amikor Mihály egy római kávéház ablakából megpillantja Ulpius Évát, és a narrátor ezt a jelenetet a következő szavakkal kommentálja:

Azt is tudta, hogy nem utazik haza. És ha **zsákot kell hordania**, és ha ötven évig kell várnia, akkor sem (Szerb 1937, 241).

And he knew he would not be travelling home. If he had to **wear a donkey jacket** and wait for fifty years, then he would wait (Szerb 2001, 86).

Ez esetben aligha lehetne azt feltételezni, hogy a fordító nyelvi hiányosságai miatt félreértette a hord szó jelentését, holott a pontos és helyes célnyelvi fordítás például a „carry (heavy) sacks” kifejezés lett volna. Ezzel szemben a „wear a donkey jacket” egy olyan idiomatikus megoldást jelent, amely az angol olvasó számára egyáltalán nem igényel magyarázatot, hanem egyértelműen arra utal, hogy amennyiben arra van szükség, Mihály kész kemény fizikai munkát is vállalni, csak hogy Rómában, és így Éva közelében maradhasson.

Az is előfordul, hogy a forrásnyelvi szövegtől való eltérést az angol fordító a célnyelvi olvasóközönség érdekében tartja szükségesnek a magyar regényben található tárgyi pontatlanság korrigálása végett. Az *Utas és holdvilág*ban ezt a megoldást legalább egy alkalommal tudatosan választotta Len Rix (Rix 2009, 103): Szerb Antal leírásában az a római protestáns temető, ahol John Keats is nyugszik, a „város falain **túl**” (Szerb 1937, 234) található, amit az angol változatban a „**besides** the city wall” (Szerb 2001, 83) szerkezettel helyesbített a fordító.

A *Pendragon legendából* azonban egy olyan részletet szeretnék felidézni, amely még egyértelműbbé teszi a beíródás során megjelenő angol kulturális sajátosságok egyikét. Amikor Bátky János kettesben marad Cynthia Pendragonnal a könyvtárszobában, egy sajátos udvarlási jelenetnek lehet az olvasó tanúja, és megismeri a főszereplőnek a nőkről való általános véleményét:

Az egyik nő pénzt akar kapni, a másik tudományt, de azt is csak érdekből: hogy magára vehesse a művelt nő attitűdjét, **mint egy estélyi köpenyt** (Szerb 1934, 96).

The first of these is after money; the second is in pursuit of edification, but has other motives which are no less self-interested: she wants to adopt the pose of a woman of culture, **as if it were some sort of cloak to be worn at the opera** (Szerb 2006, 84).

Az elég nyilvánvaló, hogy estélyi köpenyt nem kizárólag az operában lehet hordani, ráadásul az említett jelenetben a szereplők egyáltalán nem beszélnek zenéről és operáról, ami az adott szöveggörnyezetben még némileg indokolná az angol fordításba beszúrt szerkezetet. Ugyanakkor a fordításban választott megoldás azt implikálja, hogy az angolban mint befogadó kultúrában a művelt nő jártas az opera világában. Vagyis jóllehet a magyar szöveg nem árult el

semmit arról, hogy a művelt nő fogalmának velejárója-e vagy sem az, hogy operába jár, a választott célnyelvi megoldás révén az angol szövegbe egyértelműen „beíródott” a célnyelvi kultúra értékrendje.

A művelt angol nő viselkedésével kapcsolatos kulturális elvárásokra az *Utazás és holdvilág* más jeleneteiből is bőven lehet példát idézni. A regény legelején például Bátky János összejövetelekre hivatalos Lady Malmsbury-Croft otthonába, aki jó háziasszony módjára mindenképpen szeretné bemutatni minél több vendégének, és az egyik ilyen kísérletét a főszereplő-narrátor a következő szavakkal írja le:

De Lady Malmsbury-Croft ismét lecsapott rám és **ezúttal igen rossz ráhibázása volt**. Egy nagyon előkelő muzeális külsejű hölgyhöz vezetett, aki a romániai állatvédelem iránt érdeklődött nálam (Szerb 1934, 8).

But once again, Lady Malmsbury-Croft descended on me, and **this time her blunderings proved less inspired**. She led me to a distinguished old dame who would not have looked out of place in a museum and who quizzed me about animal rights in Romania (Szerb 2006, 11).

A kiemeléssel jelölt magyar kifejezés szó szerinti fordítása jelentősen rosszabb színben tüntette volna fel az olvasó szemében az idősebb hölgyet, mint az adott szerkezet szemantikai ellentétével való fordítás, amely stiláris szempontból talán az angol kultúrára jellemző „understatement” fogalmával írható legegyszerűbben le.

Az idézett szövegrészekon kívül még számtalan más példát is lehet találni arra a Len Rix-féle fordításokban, hogy a magyar szövegtől eltérő angol megfogalmazás miként segíti elő a beíródás folyamatát, ezért tudományos szempontból mindenképpen érdemes lenne a jelen tanulmányban felvetett szempontokat egy nagyobb szövegtörzshöz is megvizsgálni. Azt azonban ettől függetlenül nem nehéz belátni, hogy amennyiben olyan magyar irodalmi szerzők és művek kerülnek angol kiadásra, amelyek megfelelnek az angolszász olvasó ízlésének, és mind tartalmilag, mind pedig angol nyelvi megformálásuk alapján könnyen illeszkednek az angol irodalmi hagyományhoz, a siker nem marad el. Ha arra a kérdésre keressük a választ, hogy mit ér a magyar próza, ha angol, akkor megállapítható, hogy a rövid idő alatt elért jelentős pénzbevételén túl az ilyen fordítások azt is elősegítik, hogy Lawrence Venuti szavaival élve Szerb Antal prózája több évtizeden, sőt akár évszázadon át képes legyen kulturális ismereteket közvetíteni a magyarul nem tudó, angolszász olvasók körében.

Irodalom

- Donahaye, Jasmine. 2012. *Three percent? Publishing data and statistics on translated literature in the United Kingdom and Ireland*. http://www.lit-across-frontiers.org/wp-content/uploads/2013/03/Three-Percent-Publishing-Data-and-Statistics-on-Translated-Literature-in-the-UK-and-Ireland_FINAL.pdf (2013. dec. 6.)
- Elekes Dóra. 2006. A passion for Hungarian Fiction. An interview with translator Len Rix. *hlo.hu – Hungarian Literature Online*, febr. 2. http://www.hlo.hu/news/a_passion_for_hungarian_fiction (2013. máj. 22.)
- Freudenheim Adam, elektronikus levél, 2018. okt. 5.
- Fülöp Zsuzsa. 2010. The Image of Britain in Antal Szerb's Works (A Pendragon legendáról). In *A tűnődések valósága. The Reality of Ruminations*. Írások Sarbu Aladár 70. születésnapjára, szerk. Borbély Judit–Czigányik Zsolt. 253–263. Budapest: ELTE BTK.
- Gömöri György. 2017. Ejha! – Szerb Antal angliai sikeréről. *Drót online ösztöndíj- és társadalomkritikai alkotói portál*. <http://drot.eu/article/ejha-szerb-antal-angliai-sikererol-gomori-gyorgy-irasa-londonbol> (2017. máj. 16.)
- Morrow, Paul–Rix, Len. 2009. The Len Rix interview. *The Quarterly Conversation*, dec. 7. 12. <http://quarterlyconversation.com/the-len-rix-interview> (2010. szept. 15.)
- Rix, Len. 2009. In Praise of Translation. *The Hungarian Quarterly* (193): 98–103.
- Rix, Len–Tóth Vali. 2010. The Text Reveals Itself. *The Hungarian Quarterly* (197): 43–50.
- Sherwood, Peter. 2016. Magyar irodalom angol nyelven: fordítástechnikai fogódzók. *Hungarológiai Évkönyv* 17 (1): 130–134.
- Sherwood, Peter. 2011. On the German and English Versions of Márai's *A gyertyák csonkig égnek* (*Die Glut and Embers*). In *Comparative Hungarian Cultural Studies*, szerk. Vasvári, Louise O.–Tötösy de Zepetnek, Steven. 113–122. West Lafayette: Purdue University Press.
- Szerb Antal. 1934. *Pendragon legenda*. Budapest: Magvető.
- Szerb Antal. 1937. *Utas és holdvilág*. Budapest: Magvető.
- Szerb Antal. 2001. *Journey by Moonlight*. Ford. Len Rix. London: Pushkin Press.
- Szerb Antal. 2006. *The Pendragon Legend*. Ford. Len Rix. London: Pushkin Press.
- Szilágyi Anikó. 2017. *Gabriel the Victorious and Hungarian fiction in contemporary English translation*. PhD-disszertáció. University of Glasgow. <https://theses.gla.ac.uk/30644/> (2018. aug. 10.)
- Tóth Vali. 2009. „Úgy bánok minden mondattal, mintha verset írnék.” *HVG* 31 (21): 42–43.

- Varga Zsuzsanna. 2017. Timeline of Major Works by Antal Szerb. In Szerb Antal. *Reflections in the Library: Selected Literary Essays 1926–1944*. Ford. Peter Sherwood. xix-xxv. Cambridge, UK: Legenda.
- Venuti, Lawrence. 2000. Translation, Community, Utopia. In *The Translation Studies Reader*, szerk. Lawrence Venuti. 468–488. London, New York: Routledge.

WHAT IS HUNGARIAN LITERATURE WORTH IN ENGLISH?

The popularity of Szerb Antal's fiction in English translation

This study intends to find an answer to the question what makes Antal Szerb's fiction popular in the United Kingdom in the first decades of the 21st century. First, it describes the sociocultural context in which the English translations were made by Len Rix and published by Pushkin Press in London, then, with the help of excerpts cited from *Journey by Moonlight* and *Pendragon Legend*, it offers a contrastive textual analysis that reveals the traces of what Lawrence Venuti calls cultural inscription. The study concludes that the domesticating strategies the translator applies result in and thus explain the differences between the Hungarian and the English texts in the examples cited, because instead of a literal translation, his wording of the English text is determined by the conventions of English prose and the expectations of his assumed English readers.

Keywords: translation history, Len Rix, cultural inscription, Antal Szerb, Lawrence Venuti

KOLIKO VREDI MAĐARSKA PROZA NA ENGLJESKOM?

Popularnost engleskog prevoda romana Antala Serba

Studija traži odgovor na pitanje čemu roman Antala Serba može da zahvali popularnost na početku 21. veka u Ujedinjenom Kraljevstvu. Prvo se sumiraju sociokulturne specifičnosti engleskog prevoda u izdanju londonskog Puškin Presa iz 2001. godine prevodioca Lena Riksa, a zatim se kontrastivnom tekstualnom analizom na primerima citiranim iz romana *Putnik i mesečina* i *Pendragon* nastoji ukazati na tragove koje Lorens Venuti naziva kulturološkim dodavanjem/dopisivanjem. Analiza ukazuje na činjenicu da je jedan deo razlika između originala i prevoda rezultat prevodiočevog svesnog postupka adaptacije, odnosno da je prevod urađen prema tradiciji engleskog proznog prevodilaštva, te da se tekst na ciljnom jeziku prilagođava očekivanjima anglosaksonskog čitaoca.

Ključne reči: istorija prevođenja, Len Riks, kulturološka dopisivanja, Antal Serb, Lorens Venuti